

Galgóczi Erzsébet: Közel a kés

A változatlanágban a változás és a változásban a változatlanág. Galgóczi Erzsébet írói pályájának bármely szakasza alkalmas elemzési terep lehet a szakkritika számára, hogy a fentiekben foglalt látszatellentmondások mögött a lényegi azonosságot kimutassa. Csakhogy míg Galgóczi előző művei — nem ismétlésként, erősítésként mondjuk újra — inkább a látszatellentétpár első tagjára, a változatlanágban is változóra adnak meggyőzőbb példát, az új kötet, a *Közel a kés* már az ellentétpár (mélyebb tartalmi egységű) másik tagjára sorol bizonyítékokat.

Meglehet, a kritikus önkényes játékának tűnik az ellentét és egység egyetlen való, kurta és kibontatlan jelzése. Pedig — szándéka szerint legalábbis — nem az. Galgóczi Erzsébet új kötete ugyanis olyan újdonságot tartalmaz, a városi, a nagyvárosi tematika erőteljes jelentkezését, amely nemcsak lehetővé, de már-már kikerülhetetlenné teszi az írói világkép, az életmű ilyen vizsgálatát. Az ok módfelett egyszerű: az újdonság, a változás mellé azért kell azonnal társítani a folyamatosságot, a változatlanágot — akár kérdőjelesen is —, mert a kép csak így lehet teljes és igaz.

Több mint húsz éve már annak, hogy Galgóczi Erzsébet napi életeként ismeri a nagyvárost. Élményei, tapasztalatai azonban nem sűrűsödtek, nem váltódtak át műalkotásokba, illetve ez az átváltódás — az emberi élmények műalkotást létrehozó átférfalódása a művészi élmény más minőségébe — csak nehezen, fokozatosan jött létre. Most, amikor az új kötetben a végleges meghódítás igényével jelenik meg az új tematika — *Félemelet, Végül ez marad, Hínár, Szégyen* — érdemes és tanulságos figyelni az útra is, amely eddig vezetett.

Galgóczi írásaiban már korábban megjelent a város, a városi élet. Az ide sorolható elbeszélések azonban vagy kendőzetlenül, vagy rejtetten életrajzi fogantatásúak voltak — *A küszöbön, Kónél keményebb* —, s így mindenképp a személyes sorsként megélték biztonságára támaszkodtak, arra építkeztek.

A *Közel a kés* elbeszélései már föladják a közvetlen biztosítékok eddigi világát, de helyettük a közvetett biztosítékok új rendszerét építik ki. Ilyen a hősök falusi eredeztetése (*Hínár*), és még inkább ilyen a riport, az interjú módszerének Galgóczi-tól soha sem idegen, de itt feltűnően hangsúlyos használata (*Végül ez marad, Szégyen*).

Mindez persze egyszerű formai kérdés is lehetne. Hogy mégsem csak az, az Galgóczi írásművészetében nyer tartalmasabb magyarázatot — és kap Galgóczi Erzsébet írói küzdelmén túlmutató jelentőséget.

Galgóczi a magyar irodalom realista hagyományának egyik legkövetkezetesebb képviselője napjainkban. Eddig megjelent művei — immáron a Kossuth-díj rangjával is elismerten — a faluról, a paraszti életről rajzolnak átfogó képet. Galgóczi mindent tud a magyar faluról, azt is, amit — ma még — a falu sem önmagáról. A realista írói tárgyismeret e felfokozott igénye — követelménye — magyarázza a személyes élet (a több mint húsz éves városi élet) és az írói témává válás feltűnő eltérését. Galgóczi csak a megismertség teljes vértetében vállalta a várost művészi témaként, és még így is mintha — önkénytelen tán — bizonyítani akarna. Az e témakört feldolgozó elbeszélései szinte túlszűfoltak a hiteles részletekkel, a leírások, a konkrét tárgyi fogódzók sokaságával. Az a tömörítés, ami falusi tárgyú novelláiban a jellemző kiemeléssel teremt szituációt, hangulatot, embert, itt inkább a részletek sokaságának hitelességéből épül, és az olvasónak nem egyszer olyan érzése támad, hogy a részletek, az információk gazdag áramlása az író tárgy- és helyzetismeretét hivatott dokumentálni.

Az új tematika meghódításának útja (és az az alkotói küzdelem, amit ez az út takar, jelent) Galgóczi Erzsébet személyes művészi történetének — sorsának — elidegeníthetetlen része. De mint ilyen, egyben azt a nehéz küzdelmet is hűn jelzi,

amit a realista művészetnek kell folytatnia az új, a mindig változó társadalmi valóság írói birtokbavételéért.

Azért, hogy föltáruljon a félemelet, az egykori ingatlanközvetítő aprócska hivatali helyiségeiből „varázsolt” lakások világa, a bennük élő emberek talán saját maguk által meg sem értett „csak” megszenvedett élete, tragédiája. (*Félemelet.*) Azért, hogy már értőként hallgassuk és éljük meg a kiemelt, de a vállalati összefonódásokba bekerülni nem akaró, a tisztességes emberségért egészséget, megérdemelt boldogságot veszni hagyó asszony sorsát. (*Végül ez marad.*)

És azért, hogy egy tágasabb — tehát mélyebb és igazabb — összefüggésrendszerben mérhessék meg Szavári Mihály élete is. (*Hínár.*) A múltját vallaná meg Szavári Mihály, fiatalokra, férfi tudatlansága máig megemésztetlen tettét, hogy mert ártatlannak hitte, látta az őt is testével megajándékozó lányt, meglötte azt a szovjet katonát, akit a lány talán ugyanazzal a mozdulattal hívott magához, mint előtte őt. Mondaná, vallaná a múltját — a hínárt —, hogy bűne vagy tévedése mondassék ki, hogy oszljon belőle a szorongás, de nem mondhatja: forgatókönyvét *így* nem fogadják el, a kért átdolgozás után pedig csak hamisság maradna benne. A megvallatlan, a tisztázatlan múlt pedig zsarol, pusztít. Addig, hogy a múlt emlékével zsaroló Ildikót kidobják, addig még Szavári is fölmagasodik, de tovább sem erejéből, sem tisztánlátásából nem futja. Hazamegy falujába, anyjával újra végigbeszéli az egykor történeteket, s bár világosan kiderül, törvényesen soha nem dönthető már el, ami akkor történt, de mert a társadalmi nyilvánosság útja elreteszeli előle, nem tud és nem akar tovább együttélni a megvallhatatlannal: vonat elé veti magát.

A *Közel a kés* városi és falusi tematikájú elbeszélések gyűjteménye. És ez, a második tematika, a Galgóczi szerető olvasók ismerős világa; mindjárt a kötetnyitó novellában — *Halottbúcsúztató* — más Galgóczi írásokból már ismerős alakkal, Egyed Zsufával. S talán az sem véletlen, hogy a címadó elbeszélés, a kötet legteljesebb alkotása — az írói pálya csúcsteljesítményeinek egyike — is a falut idézi. (*Közel a kés.*) Nem is a falut egyszerűen, hanem mindazt, ami a faluban a felszabadulás óta történt.

Két egykori barát, Szalánczki János és Csiszár Imre egyoldalú beszélgetése, vagyis Csiszár sorsot, tragédiát növesztő monológja az elbeszélés kerete. Feszés, zárt drámai keret ez. Mennek hazafelé a kocsmából, nem az ital derítette jókedv nevetős sétájával, hanem a leszámolás komorságával: a kimondott szó helyett a másik mozdulatát ügyelve. „Csiszár jobbkezes — gondolja Szalánczki, az elnök — „Hátulról szür, bal felől, a bordáim közé, a tüdőbe.” Mennek hát a permetező, hideg esőben és Csiszár beszél. Az életét mondja, makacs, gyürkőző küzdelmét a több földért, a nagyobb birtokért. Vádként és fenyegetésként mondja a múltat, mert hiszi, hogy föl bomlik a téesz — 1960-ban vagyunk — hogy vége szakad a neki kéretlen közös világnak, hogy újra úgy lesz, ahogy mindig gondolta, remélte, milyen századokon át volt a paraszti élet.

A több földért az emberi léptékű életet, a személyes boldogságot feláldozó embertelen gyürkőzés szorul most váddá Csiszár végeláthatatlan beszédében. A téeszt vádolja, az elnökké lett Szalánczkit, de személyében azt a másfajta magatartást is, amelyik nem a földet, hanem a munkát szereti, amelyik nem csak a kapálásra ügyelt, de arra is, hogy olvasson, művelődjön, és lássa, tudja, a kapálást gépekkel, vegyszerekkel lehet majd helyettesíteni.

Mondja a magáét Csiszár Imre, nem törődve az esővel, a hideggel, az éjszakával, és minél mélyebbre merül múltjában, minél több tényt, eseményt kapar elő emlékezete mélyéből, annál dönthetlenebb az érzés: erről az alapról, ennek az embert megnyomorító életformának a talajáról nem ítéltető el az, amit Szalánczki vállal, képvisel.

Nem tudja, de érzi ezt Csiszár is, fordul és megy hát: bosszú helyett bosszúra és Szalánczki hiába várja a balta mellett kushadva, nem jön. Csak a hír jön reggel helyette: leszúrta a feleségét.

Drámai, megrendítő elbeszélés a *Közel a kés*: az elrontott emberi élet, a foly-

tathatatlaná vált százados paraszti életforma bukásának, a bukásban is pusztító tragédiájának nagy erejű epikai dokumentuma.

A kötet hasonló tematikájú novellái ezt a magaslatot nem érik el. Egyikben-másikban (*A falu özvegye*, *A sírásó vallomása*) a Galgóczinál mindig kedvelt szélsőség vállalása a kuriozitásba csap át, és ez erősen gyengíti az alkotás tágasabb érvényességét.

A *Közel a kés*, az új elbeszéléskötet jelentőségét Galgóczi Erzsébet írói pályáján a nagyvárosi tematika jelentkezése adja meg — és az, hogy Galgóczi novellisztikájának már kidolgozott szemléleti rendszerébe építi be az új valóságanyag írói meghódítását. Ez a mélyebb egység teremti meg az elbeszélések tartalmi egységét: az egyikzöldmü emberi történetek folyamatosságát, folytonosságát. (*Szépirodalmi*, 1978.)

SZILÁDI JÁNOS

Tamás Menyhért: Küszöbök

A kötet több szempontból is figyelemreméltó. Mindenekelőtt: tudatosan olyan helyzetre láttat, amiben megmutatkozik, milyen a személyiség, milyen lehetne, s az is, milyennek kellene lennie. A helyzet ezek szerint, s ez a következő szempont, a választás, mégpedig a kényszerű és nem halasztható választás helyzete, az a pillanat, amikor a személyiség önmagára, s azokra a kötelezettségekre ébred, amelyekkel az élethez: emberhez és társadalomhoz, s valami ennél egyetemesebbhez kötődik. A választás nem a pillanatnak szól, hanem, ahogy mondani szokás, életben a sorsnak, az életfeladatnak — e feladattól vezetett logika szerint. Annak szól tehát, ami az életet folytonossá, értelmessé és jelentőssé teszi. Vagyis konkrétan személyiség és szerep egymásra találásáról van szó. Választani Tamás Menyhért számára annyi, mint megérteni az életet, lehetőségeiben feladatait felismerni, s ezzel uralni is a maga sorsát. Költészete a küzdelemé, ami, s ez a harmadik szempont, poétikailag is termékeny. Kétségtelen: a *Küszöbök* című kötet az izgalmas verseskönyvek közül való.

A szóban forgó helyzet már az első kötetben körvonalazódott (*Szövetségben a fákkal*). A *Küszöbök* nyitó ciklusa (*Változatok*) nem is tesz mást, mint összefoglalja azt, amit korábról tudhatunk. Jelzi először is az ember ellen fordult erők növekedését, emberben a méltatlan tulajdonságok szaporodását, az eszmények lefokozódását, manipulálódását, a tájékozódás lehetőségeinek ritkulásával a cselekvés értelmének bizonytalanodását, elvesztését. „Mi kinságos bennem: minden kiáltás hasztalan, / minden ébresztő-másító szándék tehetetlen.” (*Batsányi jegyzőfüzetéből*) Ismerős kép. A magyar líra az elmúlt évek során elég sűrűn megidézte ahhoz, hogy belénk vésődjön. Ismerős a helyzet, valamint a hagyományos, a képviselőlet és a szolgálat elvéből eredő költői szerep feszültsége, elő-előrobbanó konfliktusa. „Nagy bánatuk felejtődik, / Kamra s padlás telítődik, / Nem fér oda gond se bánat — / bokás táncot kinek járnak? // Kinek járnak s ugyan minnek?” — íme ennek konkrét változata az *Emré bá* című versben. Azé a szerepé, amit Tamás Menyhért is vállal és sajátjának vall.

Jelzi továbbá az első ciklus helyzet- és szerepkonfliktusában a közvetlenebb problémákat. Érezteti, hogy ebben a szerepben nem annyira a lehetőség, mint inkább a kényszerűségtől is szorított személyes óhaj az erős, a képviselőleti és szolgálati elv tehát e pillanatban érvényesíthetetlen. Nem tudja, sorsosainak szüksége van-e rá? Kell-e, amit csinál? Ráadásul hozzájuk való (minduntalan manifestált)